

"La utopia no sortirà de l'art"

Anna Papiol (Buenos Aires, 1945) és la guanyadora de la darrera edició del premi d'assaig Joan Fuster. *La Mirada de Narcís* reflecteix –i hi reflexiona– el caràcter hermètic de l'art en una societat actual presumptament transparent però d'una opacitat sense precedents.

De pares catalans, però educada a l'Argentina, com és això?

—Tota la meua família és catalana però va emigrar a Sud-amèrica. Jo vaig néixer a l'Argentina i vaig estudiar-hi la carrera de filologia. Com la majoria d'estudiants d'esquerres dels anys 60, em vaig comprometre en política, primer universitària i després, quan es va radicalitzar, en accions de lluita armada. Vaig entrar en una espiral d'implicació en lluita armada, presons, clandestinitat, etc. Finalment, me'n vaig anar, d'amagat, el gener del 78, quan es va produir un trencament en l'organització en la qual militava.

—Va venir aleshores a Barcelona?

—No, perquè no teníem documentació. Vàrem anar a Israel, perquè el meu company i pare dels meus fills era de família jueva. Hi vaig viure tres anys i mig. L'any 80 ja vaig poder venir a Catalunya. I aquí, d'alguna manera, vaig retrobar les meves arrels: la família, els meus avis, la meua llengua.

—Aquesta és la primera obra que publica?

—Sí. Tinc articles publicats, però de llibres, aquest n'és el primer.

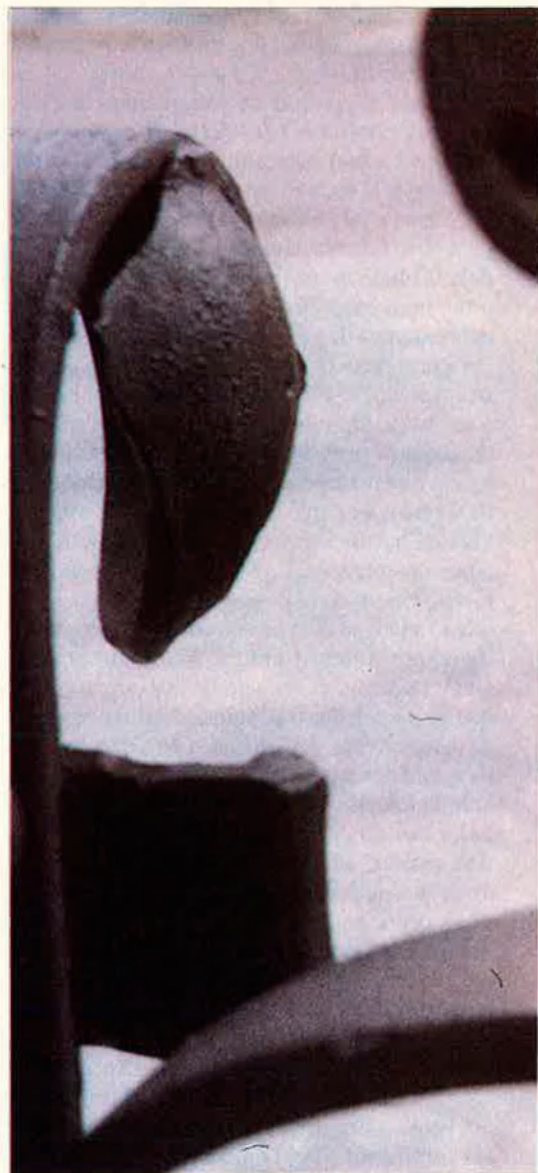
—A més de ser el primer, guanya el Premi d'Assaig dels Octubre. Què representa això per vostè?

—M'encanta. Tenia certa intuïció que el contingut del meu assaig, si no era important, sí que era un tema de discussió amb vigència. El vaig voler presentar al premi, sense tenir cap mena de seguretat, al contrari; no pensava que resultaria la guanyadora.

L'obra, l'havia presentada als Octubre i al Premi Josep Vallverdú, perquè són els dos premis en llengua catalana que més conec. Particularment, els Octubre m'interessaven pel prestigi que han adquirit al llarg dels més de 20 anys de trajectòria, i pel renom que ha cobrat la seva editorial. També he de confessar que era una possibilitat de solucionar qüestions econòmiques, ja que la meua situació actual no és gaire còmoda.

—L'art actual és tan narcís com suggereix el títol del seu assaig?

—No, no. D'alguna manera, si avui l'art es caracteritza per alguna cosa és per l'heterogeneïtat, per la seva estructura mosaica. Hi ha de tot: als taulells de les llibreries alterna, per exemple, el realisme amb el realis-

me fantàstic o amb qualsevol altre gènere.

El que realment m'interessa és ressaltar aquest tret de l'auto-reflectivitat, de l'"unanisme", del narcisisme de l'art contemporani com a fenomen analògic d'una situació que es dona no només en la cultura sinó també en la vida, que es troba submida en una multiplicitat d'informacions, una possibilitat gairebé infinita d'arribar a algun lloc. I l'art, al capdavall, reproduïx l'opacitat de la vida, l'opacitat de les relacions i de la mateixa xarxa pública i institucional.

—Significa aleshores que la vida pública es recargola sobre ella mateixa, com fa l'art en el seu assaig?

—Almenys puc dir que és opaca. De fet, no hi ha cap tipus de participació per part de l'artista, encara que en realitat, no existeix cap tipus d'impediment al compromís dins de les democràcies i la societat postindustrial, que és el terreny que he estudiat. Ara que podia haver-hi la possibilitat de reflexionar sobre la vida insti-

tucional o d'incidir-hi i participar-hi, això no es produeix. Avui tothom es manifesta per una sèrie de qüestions particularitzades que condueixen la vida democràtica cap a una corporativització preocupant. I és aquesta la manera com moren les democràcies: no per cop d'estat sinó per pròpia debilitat.

—*I l'art pateix indefectiblement aquesta malaltia.*

—Sí, és clar, tot i que no es pot parlar d'una relació directa entre societat i art. Però l'art, entès com un aspecte més de la vida pública, també manifesta aquests trets. Sobretot, en aquestes últimes dècades, que són les de la postmodernitat, caracteritzades per un moviment exterioritzant, per un hiperconsum i una formalització.

—*Com caracteritzaria la situació actual de l'art?*

—Ara, és una mica delicat de parlar-ne. De la dècada dels 90, encara no en sabem res. Apa-

rentment serà una dècada de crisi. Crisi econòmica, social, institucional, xenofòbia fervent, conflictes generalitzats... I en l'art, no sé què passarà. Suposo que la postmodernitat de les dècades dels 70 i 80 morirà. La postmodernitat, entesa com l'*esprit* d'un temps de consum exacerbant i d'un barroquisme que nega qualsevol altra cosa, ha de morir necessàriament amb la crisi dels 90.

—*Aleshores, la situació clínica de l'art és de pronòstic reservat.*

—L'art enceta també un període de crisi. I com tota crisi és esperançadora en la mesura que significa un replantejament de tot allò anterior. Si la postmodernitat, com penso, mor en aquesta dècada, el replantejament pot ser interessant. És important que hi hagi un posicionament, una consciència i una reflexió sobre la crisi.

—*Pensa vostè que aquest replantejament derivarà cap a posicions més serioses?*

"La postmodernitat entesa com l'*esprit* d'un temps de consum i barroquisme ha de morir necessàriament amb la crisi dels 90."

—Sí, sí. Vull suposar que la redefinició s'orientarà cap a posicions més serioses. La qüestió de l'èfimer anirà desapareixent, ja que junt amb el transcurs de la crisi de final de segle, no únicament econòmica, aquesta característica poc seriosa no tindrà raó de ser.

—*Esbosse ràpidament una radiografia de l'art actual.*

—El panorama artístic actual és el d'un mosaic en què alternen tendències completament diferents. La postmodernitat és eclèctica per definició, i això és el que encara vivim avui.

—*Parlar de l'art com un discurs opac, com un camp hermètic i totalment deslligat, en certa mesura, de la dinàmica social no és considerar-lo des d'una perspectiva pessimista?*

—Bé, en tot cas el meu pessimisme és causa de l'opacitat general de la vida, la qual vol fer-nos creure en la seva transparència. I l'art, que és una expressió absolutament humana, es debat en aquesta ambigüitat.

Sí, és clar que la meua visió d'aquestes últimes dècades és pessimista, però, almenys, al final de l'assaig deixo una porta oberta, crido a una reflexió i la reclamo.

—*Quines solucions proposa, doncs, contra aquesta opacitat?*

—Avui, només puc dir que s'ha de ser conscient del que succeeix i reflexionar-hi. Que cal, si es vol trobar una solució, implicar-se i comprometre's —tot i que són paraules en desús— amb la societat o, en el cas d'un artista, amb la via que ha adoptat. Però mai no s'ha de crear per fidelitat o per moda.

—*Quina posició pren l'artista enfront d'aquest panorama?*

—L'artista d'avui és gris, indiferent. És allà, neutral, reclòs en el seu univers. Ni transforma ni reforma perquè l'estructura actual és massa forta per deixar-hi l'empremta. L'artista d'avui no pot fer-hi res, o almenys, així ho veu. No es pot, però, generalitzar, perquè hi ha de tot en el mosaic artístic actual. De tota manera, per regla general el ciutadà i l'artista de la societat postindustrial viuen i es mouen per interessos corporatius.

—*Potser avui més que mai la frontera entre vida i art s'ha vist molt diluïda d'una banda i molt marcada de l'altra. Hi ha molta transgressió de l'art dins de la realitat quotidiana a través de la publicitat i dels mass-media; i alhora es produeix un allunyament entre les arts clàssiques i aquest món quotidià postindustrial. Com s'entén aquest fenomen?*

—Ha estat un procés que ha anat forjant-se al llarg de tot aquest segle. Un procés que ha estat dut a terme per les avantguardes i el moviment modern, que van voler trencar amb la divisió burgesa entre art i vida intentant integrar-s'hi i modificar-la, al capdavant, a partir de l'art. Aquest pot ser el cas de les avantguardes russes o del constructivisme,

"L'artista d'avui és gris, indiferent, reclòs en el seu univers. Ni transforma ni reforma perquè la societat actual és massa forta per deixar-hi l'empremta."

que van buscar de millorar la qualitat de vida a partir de l'art. D'aquesta manera, a principi de segle, la divisió entre art i vida va quedar anul·lada.

Però l'art es va adonar que no modificava la vida i que aquesta, evidentment, no es modificava gaire a través del compromís artístic. Per exemple, des del punt de vista social s'ha produït una mena d'espiral i hem tornat pràcticament a la situació anterior a la Primera Guerra Mundial. La frontera entre art i vida ha desaparegut, però, com que l'art no ha estat capaç de modificar-la, cadascú s'ha recarregat sobre ell mateix i ha conservat així el seu lloc. En aquest sentit, l'artista viu una situació entre absurda i esquizofrènica perquè està immers en la vida però no pot fer-hi res.

—*I, a més, segons com es mire, l'art és avui més elitista. S'ha restringit la seua clientela i s'ha especialitzat perquè ha nascut la cultura de l'entreteniment, que en un passat estava inclosa dins l'esfera artística.*

—Sí, perquè s'ha desenvolupat el que s'anomena la indústria de la cultura, que per una banda ha eliminat les cultures populars, ja que una cultura produïda industrialment, amb uns mitjans de recepció massius, homogeneïtzta. I ha quedat, per la seva banda, l'alta cultura, que s'ha reduït a cultura d'elit. No obstant, hi ha una situació que és bastant paradoxal: de quina manera aquesta indústria de la cultura ha aconseguit deixar la seva empremta en l'art dit d'elit.

—*En quin sentit?*

—Trencant la sintaxi pròpia del discurs, introduint-hi elements característics d'aquesta cultura de masses, com el vídeo. Per tant, les arts tradicionals han estat per una banda reduïdes a art d'elit, però per altra, han estat envaïdes per elements de la indústria de la cultura.

—*Resulta paradoxal, però, malauradament,*

L'art d'elit es continua medint amb paràmetres d'assistència de públic o d'índexs de vendes.

—Aquests són paràmetres propis de l'art de masses que han estat transferits a l'alta cultura. Però no voldria caure en una posició massa conservadora quan crítico, com sembla, la cultura de masses. Aquesta, evidentment, té una part positiva que està relacionada amb l'essència de la democràcia, que és fer arribar al conjunt de la societat elements que són propis de les arts d'elit. Abans la gent no podia tenir al seu abast ni reproduccions d'artistes ni la possibilitat d'entrar al museu de manera massiva ni de veure un bon concert transmès per televisió. Avui tothom pot gaudir-ne i s'ha d'agrair. No obstant, aquest fenomen ve acompanyat d'unes polítiques culturals deficientes i que graviten en una superficialitat sense aportar un vertader coneixement de la cultura a la societat.

Es veritat que les arts dites tradicionals han patit una sèrie de canvis influenciats per la indústria de la cultura, que són negatius perquè carreguen elements propis de la indústria de la cultura a la factura de l'art.

—Per tant, el públic d'avui consumeix o estima l'art?

—El públic actual és majoritàriament consumidor i massiu. En tot cas, la crítica que he fet anteriorment a la política cultural també va dirigida al fet que no es fomenta, perquè no interessa, un altre tipus de públic, sinó que aquesta política es conforma amb alimentar una massa que s'atura en una superficialitat sense gaires interessos i que agrupa sota els índexs d'audiència.

—On establiria, doncs, els límits entre indústria de l'art, amb totes les seues característiques (producte de masses, reproductible com la fotografia o el cinema) i disseny com a producte seriàt?

"Durant la seva història, l'art reflectia o intentava modificar una realitat; l'art de què parlo no reflecteix ni somia una realitat nova. Es mira a ell mateix, la seva imatge i la seva elaboració. I en aquest sentit, a la fi, resulta estèril."

—És una mica difícil de definir. La paraula "Art", que és una paraula en majúscula, i el seu concepte són productes propis de l'edat moderna molt vinculats, des dels seus inicis, a la burgesia. El concepte d'art, entès des de la perspectiva burgesa, va associat a l'autor, l'originalitat, a la idea del museu, i a la separació d'art i vida. El disseny, en canvi, neix com a tal, en l'època de la revolució industrial, i implica una nova producció en sèrie. Com també una distribució en sèrie i una recepció massiva del producte; com succeirà posteriorment en la indústria de la cultura. Per tant, el concepte d'art no correspon al de disseny. Sí que se li pot aplicar l'adjectiu d'artístic, però no identificar-lo com a art, ja que aquest implica una via de creació, de conservació de l'obra i de percepció per part del públic.

Però la discussió és una altra: cal preguntar-se si en aquest moment en què en la indústria de la cultura és determinant aquell concepte d'art, propi d'una altra època, es pot aplicar a obres actuals. Malauradament, aquesta incògnita està encara per resoldre.

—És clar, però si tots dos àmbits gaudeixen de característiques comunes, com i on establir la frontera?

—Jo diria que el disseny no pertany a l'art. Utilitzaria les definicions del moviment modern. Tot i que el disseny utilitza llenguatges artístics, no forma part de l'art.

—Tornant a Narcís. En La mirada de Narcís, com el representa la llegenda, vostè presenta l'obra com a mirall, com a il·lusió d'ella mateixa, immersa en una mena d'engany barrocs. Potser confia poc en l'art actual?

—No és que hi confii o no. Senzillament, assenyalo com a característica que així com durant tota la seva història l'art reflectia o intentava modificar una realitat, l'art de què parlo no reflecteix ni somia una realitat nova. Es mira a ell mateix, la seva imatge, la seva elaboració. Potser és un aspecte curiós i atractiu però representa sobretot una analogia de la vida contemporània. I en aquest sentit, a la fi, resulta estèril. No existeix pràcticament experimentació, i l'artista, que domina les seves eines, no té res a dir, només el que fa i com ho fa.

—Hi ha un segon vessant de Narcís, més tràgic, que és el concepte de mort. Narcís, reflectint-se en el llac, cau i mor ofegat. Aquest és el futur de l'art? Creu que no és capaç de forjar ell mateix i a hores d'ara, una utopia com a via d'escapada?

—La utopia no sortirà de l'art. Aquesta ha de sortir de la realitat immediata, perquè sota la utopia artística batega sempre una utopia social. L'art, per ell mateix, és incapaç de plantejar una utopia. I ara, malauradament, que jo sàpiga, no n'hi ha cap, d'utopia social, perquè sinó... jo hi estaria apuntada.

Eliseu T. Climent